

КАСБ- ҲУНАР МАКТАБЛАРИ ОНА ТИЛИ ДАРСЛАРИДА КАСБГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Махмудова Дилафруз Султанназировна

*Урганч шаҳар 1- сон касб ҳунар мактаби
она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси*

Аннотация. *Она тили дарсларининг самарадорлигини ошириш таълим-тарбия жараёнини давр талаби даражасида янги педагогик технологиялар, техник ахборотли воситалар билан қуроллантиришни таъқозо этади. Ушбу мақолада таълим жараёнида дарс машғулоти (она тили дарслари)ни утишда бугунги кунда уқитишнинг энг замонавий ва самарали усуллари хисобланмиш "Интерфаол" усуллар ва замонавий таълим технологиялари хусусида фикр юритилган.*

Калит сузлар: *таълим, педагогика, метод, таълим метод, технология, интерфаол, муаммоли, модулли, синов дарс, аудиовизуал, ахборотли воситалар.*

Педагогик жараённинг эскириб қолган технологиясини янгисига алмаштириш, замонавий мактабга давр талаблари асосида ёндашиш, дарсга эса янгича усулларнинг лойиҳасини қўллаш асосий вазифа бўлиб қолди. Она тили дарсларида уқитишнинг интерфаол усуллари қўллаш ҳозирги куннинг долзарб масалаларидан биридир. Она тили дарсларига интерфаол усуллари татбиқ этиш зарурияти педагогик технологиянинг мазмуни ҳамда анъанавий таълим моҳиятини урганиш, таҳлил этиш асосида юзага келади. Маълумки, анъанавий таълим мазмунига асоси шундан иборатки, педагог бу жараёндаги авторитар мавқеи, таълим жараёни уқувчиларнинг суст фаолияти асосига қўрилган бўлиб, дарс учун ажратилган вақтнинг асосий қисми педагоглар томонидан муҳим назарий маълумотларни баён этишга сарфланар, уқувчиларнинг фаоллигини таъминлашга зарурият сезилмаслигини ифода этади.

Утган асрнинг урталарида аудиовизуал воситаларнинг яратилиши ҳамда улар хизматидан фойдаланиш «таълим технологияси»нинг йўналишини белгилаб берувчи омилдир дея баҳоланди. Ушбу босқичда асосий эътибор техник воситалардан самарали фойдаланиш ҳисобига амалга оширилиши, уларнинг имкониятларини кенгайтириш, ахборот сизимини ва уларни узатишни такомиллаштириш ва индивидуал таълимни йўлга қўйиш каби масалаларнинг ижобий ҳал этилишига қаратилди.

Утган асрнинг 60-йилларида таълим фаолиятини аввалдан пухта ишлаб чиқилган дастур ҳолига мувофиқ ташкил этиш ташаббуси қўрилди. Дастурлаштирилган таълим уқувчи муайян билимларни қисмларга бўлиб ҳал этилиши асосида она тили дарсларини ташкил этишни назарда тутди.

Дастурлаштирилган таълим мазмунида унинг мақсадлари, баҳолаш мезонлари она тили дарслари моҳиятининг аниқ тавсифини курсатувчи курсатгичлар эканлигига алоҳида урин ажратилди.

Бир қатор давлатларда бу соҳада бой тажриба туплангандир. Педагогик технологиялар моҳиятини тулақонли англаш учун мазкур иборанинг лугавий маъносини тушуниб олиш такозо этилади. "Таълим технологияси" иборасининг маъноси - (инглизча "An educational technology") дарсларни юксак майорат билан санъат даражасида ташкил этиш тугрисида маълумот берувчи фан, таълимот демақдир. Айни вақтда мазкур тушунчанинг таърифи ҳдмда унинг моҳияти борасида ягона гоё мавжуд эмас. Бу назария моҳиятининг ёритилишига нисбатан турли ёндашувлар мавжуд.

Она тили дарсларини янги педагогик технологиялар асосида ташкил этиш мазкур жараённинг назарий-амалий қирраларини тадқиқ этиш, махсус ишланмалар ёки тавсияномаларнинг яратилишини талаб этади. Ана шу эҳтиёждан келиб чиққан ҳолда янги педагогик технология назарияси, унинг моҳияти таълим технологияларини укув муассасалари, шу жумладан, она тили дарсларига татбиқ этиш муаммосининг қай даражада урганганлигини тадқиқ этиш мақсадида мавзуга оид яратилган манбалар моҳияти билан танишиб чиқдик.

Бир қанча вақтдан буён ушбу назария ва унинг моҳияти юзасидан тадқиқотлар олиб бораётган педагог олим В.П.Беспалько «таълим технологияси» тушунчасини «амалиётга татбиқ қилинадиган муайян педагогик тизим лойихаси» дея таърифлаган бўлса, Н.Ф.Талъзина «фан ва амалиёт оралигида муайян тамойилларни олға сурувчи усулларни ишлаб чиқарувчи, уларни изчил қуллаш каби масалаларни ҳал этишга йуналтирилган мустиқил фан» эканлигига эътиборни қаратади. В.В.Кларин томонидан яратилган «Педагогическая технология в учебном процессе» номли асарда В.П.Беспалько томонидан баён этилган мулоҳазалар тулдирилиб, педагогик технологияларнинг она тили дарсларига татбиқ этиш шарт-шароитлари борасидаги қарашлар илғари сурилади. В.П. Беспалько ва М.В.Кларинларнинг тадқиқотларида «педагогик технология» тушунчасига таъриф берилган.

Б.Блум таълим технологияси мазмунида таълим мақсадининг аниқ белгиланиши муҳим аҳамиятга эга эканлигини таъкидлаган ҳолда укувчилар томонидан узлаштирилган назарий билимларни аниқлаш мақсадида тест топшириқларини ишлаб чиқиш жараёнида мақсадни ойдинлаштиришга хизмат қилувчи таксономияни ишлаб чиқади. Таксономия муайян объектларни уларнинг узаро табиий боғланишлари асосида таснифлаш ва тизимлашдир. Сунгги йилларда юртимиз олимлари томонидан ҳам таълим технологияси назариясига оид бир хатор мақола, рисола ва қуллашмалар яратилди. М.О. Очилов мазкур иборани «Педагогик технология - тизимли, технологик ёндашувлар асосида таълим шакллари қулайлаштириш, натижасини

кафолатлаш ва объектив баҳолаш учун инсон салоҳияти ҳамда техник воситаларнинг узаро таъсирини инобатга олиб, таълим мақсадларини ойдинлаштириб, уқитиш ва билим узлаштириш жараёнларида кулланидиган усул ва усуллар мажмуидир» дея шархласа, Н.Саидахмедов куйидагича: "Педагогик технология бу уқитувчи (тарбиячи) томонидан уқитиш (тарбия) воситалари ёрдамида уқувчиларга таъсир курсатиш ва бу фаолият махсули сифатида уларда олдиндан белгилаб олинган шахс сифатларини шакллантириш жараёни", - деган таърифни беради.

У.Толипов ва М.Усмонбоевалар эса «педагогик технология» тушунчанинг моҳиятини куйидагича ифодалайдилар: «педагогик технология - бу муайян лойиҳа асосида ташкил этиладиган, аниқ мақсадга йуналтирилган ҳамда ушбу мақсаднинг натижаланишини кафолатловчи педагогик фаолият жараёнининг мазмунидир»

У.Толипов ва М.Усмонбоевалар томонидан яратилган асарда педагогик технологиянинг назарий асосларини амалий педагогик фаолиятга татбиқ этиш масаласи урганган. Шунингдек, хусусий фанларни уқитиш жараёнига педагогик технологияларни татбиқ этишнинг амалий асосларини очиқ беришга ҳаракат қилинган. Файласуф олимлар Б.Зиёмухаммедов ва Ш.Абдуллаевалар томонидан яратилган «Янги педагогик технология: назария ва амалиёт» номли асарда «Маънавият асослари» дарсларини технологик ёндашув асосида ташкил этиш масалалари очиқ берилган бўлиб, бу борадаги бир қатор ишланмалар китобхонларнинг эътиборига ҳавола этилган. Маълумки, инсон ва жамиятининг ҳаракатлантирувчи қучи бу - инсон тафаккуридир. Тафаккур бу ақл - идрок ва дунёвий билимлар мажмуасидир.

Замонавий билимлар таълим жараёнида бунёд этилади. Шунга қура мамлакатимизда таълимга алоҳида эътибор берилган ҳолда, уни янги педагогик тизимга утказиш бугунги давримизнинг бош вазифалардан бирига айландики, бу узлуксиз таълимни йулга қуйишни ҳам илмий асоси бўлиб хизмат қилади.

Маълумки, ҳар бир мамлакат ва жамият узининг таълим - тарбия тизими ва уқитиш технологиясига эга бўлади. Лекин бу технологияда албатта жаҳон ва умуминсоний таълим - тарбия система - тизимидан ва уқитиш технологиясидан ижодий фойдаланилади ва ундан баҳраманд бўлинади.

Шулар асосида мактаб уқув фанлари узининг уқитиш системасини янги педагогик технологиялар асосида уқитишга алоҳида эътибор берилмоқда.

Жумладан, уқув предметини янги педагогик технологияда уқитишга утилмоқдаки, бунинг учун она тили уқув предмети дарслари буйича дидактик материаллар, кургазмалар, методик адабиётларни тайёрлаш ва ишлаб чиқариш зарурлиги бугунги кунимиздаги муҳим вазифа бўлиб қолмоқда.

Маълумки, таълим - тарбия соҳасида педагогик технология анча мураккаб масала бўлиб, ундан тасвирий санъатини уқитишда фойдаланиш ҳам узига хос муаммоларни келтириб чиқаради.

Она тили дарсларини уқитишда ҳам педагогик технологияни "дарс технологияси", "уқитиш технологияси" ва "таълим технологияси" каби қуринишларидан фойдаланишади.

1."Дарс технологияси" - бу 45 дақиқали дарс жараёнини ташкил этилишининг умумий педагогик тингловчиларга (дидактик ва методик) жавоб беришни қафолатлайдиган педагогик жараён дир. Яъни она тили фанининг синф - дарс системаси бўлиб, у: Янги билим бериш, берилган билим - малакаларни мустаҳкамлаш, аралаш дарс, билим - малакаларни текшириш ва назорат қилиш дарслари қабилар. Уларнинг ҳар бири узига ҳос технологияларда фаолият юритади.

2."Уқитиш технологияси" - она тили дарсларини уқитиш ва улар асосида назарий ва амалий соҳларидан билим - малакаларни узлаштириш йули, қоидалари ва услублари мажмуаси жараёни дир.

Бу технология маълум бир укув предметини уқитиш ва узлаштириш йули, дидактикаси ва ҳусусий методикаси жараёнини ифода этади. Шунга қура уқитиш технологияси она тили дарс машгулотларининг тури бўйича узағариб ҳам туради. Чунки она тили дарс машгулотларини уқитиш дидактикаси ва услублари машгулотлардаги мақсад ва вазифаларнинг узағариб туриши билан унинг уқитиш технологияси ҳам узғариб туради.

3. "Маълумот технологияси" - бу укувчиларга маълумот бериш мазмунида ифодаланиб, у укувчиларга она тили укув фанидан билим - малака бериш жараёнида уқитувчи билан укувчи уртасида илмий мулоқот, муносабат, ижодий ҳдмқорлик жараёнлари мазмунида ифодаланади.

Яъни, бериладиган билим ва малакаларни укувчиларга етказа олишни қафолатлай оладиган таълим-тарбия воситалари, уқитиш дидактикаси, методикаси ва услублари мажмуасида ифодаланади.

Чунки, дарс жараёнида она тили уқитувчиси укувчиларга бўладиган дарс мазмуни бўйича ва дарсда бажариладиган амалий ишлар бўйича вазифалар ва уларни бажариш йулларининг энг осон, энг қиска ва илмий асосдаги йуллари бўйича маълумотлар беради.

Юқоридагилар шуни қурсатадики, фанни уқитишда педагогик технологиянинг юқоридаги ҳар уччала қуришидан ҳам фойдаланса бўлади.

Педагогик технологияни яхши тушуниб олган она тили фани уқитувчиси ҳар қандай ҳолатда ҳам дарс самарадорлигини оширишга эришади.

Чунки, педагогик технологияни жуда қулаб принциплари борқи, улардан дарснинг мақсад ва вазифасига қура фойдаланиши мумкин.

Бундай уқитишнинг анъанавий таълимдан фарқи шундаки, анъанавий уқитиш технологияси асосан «уқитувчи-укувчи» тарзида умумий характерда бўлиб, унда укувчи таълим жараёнининг объекти, яъни пассив шахс сифатида қаралади. Педагогик технологияда «Уқитувчи - таълим - укувчи» тизимида асосланади ва унда укувчи субъектга яъни, таълим жараёнининг фаол

иштирокчисига айланади. Бунда укувчига узи изланишга, узи мушоҳда юриштига шароит яратувчи ташкилотчига ва уни назорат этувчи бошқарувчига айланади.

Шу нарсани хулоса урнида айтишимиз мумкинки, дарс кайси фандан булишидан катъий назар, илмий ёндашсак, машгулотларимизда замонавий педагогик технологиялардан, ноънавий дарс утиш усулларидан ижодий фойдалансак, биз уз олдимизга куйган максадимизга тезроқ етамиз. Зеро,буларсиз укувчилар меҳрини ва кизикишини козониш мумкун эмас.

Юкорида санаб утилган машгулот методлари укувчида идрок ва хотира, диккат -эътибор ва тафаккур, тасаввур ва мантикни бирлаштириши керак. Билимлар, куникма ва малакаларни узлаштиришда укувчининг фаоллиги, кизикиши, ижодий мустакиллигини оширишга каратилган замонавий педагогик технологиялар - машгулотларни утишнинг макбул шакллари ва имкониятлари ана шунга куп жихатдан йул очади.

REFERENCES:

1. Эрназарова, М., &Жабборова, Э. (2022). Педагогические технологии на уроках русского языка. Общество и инновации, 3(4/S), 251-256.
2. Эрназарова, М. (2022). Взаимоотношения родителей с растущим человеком. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar, 1(1), 503-506.
- 3.Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълимда замонавий технологиялар // Ж. Педагогик таълим. - Тошкент, 2005.
4. Зиёмухаммедов Б. Янги педагогик технология: назария ва амалиёт. - Тошкент, Chinoz ENK, 2002.
5. Толипов У., М.Усмонбоева. Педагогик технология асослари. «Мактаб ва хаёт» журналига илова. - Тошкент,УзПФТИ, 2003.